

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ЕКОЛОГІЗАЦІЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 332.334 ; 631.618

Галаган Т.І.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної
теорії та економіки сільського господарства,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ РЕКУЛЬТИВАЦІЇ ПОРУШЕНИХ ЗЕМЕЛЬ

Galagan T.I.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of economic
theory and the economics of agriculture department
Dnipropetrovs'k State University of Agriculture and Economics

ECONOMIC MECHANISM FOR QUALITY MANAGEMENT OF RECLAMATION OF DISTURBED LANDS

Постановка проблеми. В гірничодобувній промисловості існує проблема рекультивуації порушених земель ґрунти, яких є засобом виробництва в аграрній сфері. Практика показує, що на поверхню виносяться розкривні гірські породи, що утворюють природно-техногенні комплекси, яким немає аналогів в природі. Це *terra incognita* – невідома земля, яка потребує детального економіко-екологічного дослідження та визначення галузі її подальшого використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою відтворення порушених земель, їхньої оцінки та охорони науковці України активно займаються, починаючи з 60-десятих років минулого століття. З цього приводу заслуговують на увагу результати досліджень М.Т. Масюка [6], І.Х. Узбека [8], П.В. Волоха [1], В.Я. Олійника [7], О.О. Колбасіна [5] та інших. Саме вони ще тоді першими визначили шляхи і способи рекультивуації порушеного довкілля, довели можливість подальшого використання техногенних новоутворень та розробили методи їхньої оцінки.

Економічна, екологічна і соціальна ситуація сьогодення наполегливо вимагають продовження таких досліджень, які мають стати основою відродження техногенно навантаженої, густонаселеної території України.

Постановка завдання. Метою даної статті є обґрунтування і розробка економічних механізмів управління якістю рекультивуації порушених земель.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед треба наголосити на тому, що вирішення проблеми рекультивуації порушених земель, в основному, зводиться до виконання наступних двох завдань: 1) рекультивуація порушених земель і їх подальше використання та 2) формування нового життєпридатного ландшафту і поліпшення природного середовища. Зрозуміло, що перше завдання є домінуючим, від успіху рішення якого залежить реалізація і другого.

В цьому випадку відновлені землі техногенних ландшафтів є продуктом праці. Можливість відтворення порушених земель як засобу виробництва, їх незамінність і обмеженість в розмірах сприяють тому, що в практиці сільськогосподарського виробництва використовуються не лише кращі (із насипним родючим шаром чорнозему), але і гірші за якісними показниками рекультивовані ділянки (без штучно нанесеного шару чорнозему). При цьому, сучасність вимагає того, щоб порушена територія була відновленою для використання земель у сільськогосподарському або лісовому виробництвах.

Якщо більшість засобів виробництва є мобільними, то земельні ресурси у місцях видобутку корисних копалин характеризуються постійністю і використовуються там, де вони створені людиною.

Тому важлива особливість використання рекультивованих земель в сільському або лісовому господарстві пов'язана з незмінністю їхнього місця розташування. Це впливає не тільки на умови, напрямки і результати виробництва, але й на його розміщення, бо зумовлює спеціалізацію господарства.

Практика проведення рекультиваційних робіт свідчить про те, що для дбайливого використання земель, відчужених під видобуток корисних копалин і для повернення їх в якісному виді у подальше сільськогосподарське використання треба обов'язково проводити економіко-екологічну оцінку землі до її порушення і після відновлення.

Для забезпечення цієї вимоги надзвичайно важливе значення має матеріальне стимулювання раціонального землекористування при відводі землі. Ми неодноразово звертали увагу на те, що цей економічний механізм впливу на якість рекультиваційних робіт доцільно впроваджувати через систему плати за землю [2; 3; 4]. При відводі земель гірничорудним комбінатам, вони повинні виплачувати компенсаційні суми за отримання певної площі угідь. На наш погляд, витрати на компенсацію (V_k) за відчуження земель можна визначити за формулою:

$$V_k = S_o \cdot V_o, \text{ грн.},$$

де S_o – площа, яка буде зайнята відвалами, га;

V_o – витрати на компенсацію за відчуження 1 га, грн.

Сума компенсації за землю залежить від якості проведення рекультиваційних робіт і величини збереження сільськогосподарського потенціалу. Якщо гірничорудне підприємство провело рекультиваційні роботи на рівні, що забезпечує валовий збір колишньої продукції, сума компенсації за землю повертається цьому підприємству, або враховується при наступному відчуженні землі. Якщо рекультивовані землі повертають валову сільськогосподарську продукцію не повністю, то сума компенсації за землю повертається частково, в залежності від якості рекультиваційних робіт (табл. 1).

Таблиця 1

**Економічний механізм
матеріального стимулювання якості рекультивації**

Розубожіння ґрунту, %	Відновлений сільськогосподарський потенціал, %	Сума компенсації за землю, яка повертається підприємству, %
до 5	95	95
20	90	80
50	60	50
80	50 і менше	0

Джерело: розробка автора

При такому підході для вирішення проблеми гірничорудні підприємства будуть зацікавлені у збереженні і раціональному використанні маси родючого чорнозему та якісному виконанні рекультиваційних робіт. На наш погляд, саме це сприятиме збереженню сільськогосподарського потенціалу і поліпшенню економіко-екологічного стану довкілля. При цьому особливого значення набуває вирівнювання поверхні відвалів. Саме від якісного проведення цих робіт залежить можливість використання сільськогосподарської техніки у майбутньому.

Витрати на планування поверхні відвалу ($V_{p.v.}$) можна визначати за допомогою наступної формули:

$$V_{p.v.} = S_o \cdot V_p, \text{ грн.},$$

де V_p – витрати на рекультивацію 1 га, грн.;

S_o – площа спланованого відвалу, га

При вилученні земельної ділянки обов'язково треба враховувати збитки, що нанесені сільськогосподарському підприємству безпосередньо від вилучення землі, в т.ч. і вартість будівель та споруд, які були на цій ділянці (включаючи витрати на їх перенесення і відновлення на новому місці). Треба також враховувати і вартість невикористаних витрат, раніше вкладених в ділянку (меліоративні заходи, внесення добрив тощо). Треба враховувати і збитки, які викликані побічними діями (зниження продуктивності угідь на навколишніх масивах староорних земель внаслідок забруднення пилом, або внаслідок опустелювання місцевості через зниження рівня ґрунтових вод після відкачки води з кар'єру). У загальну суму збитків і витрат, завданих сільськогосподарському підприємству, треба також включати грошову оцінку вилучених земель, в т.ч. і витрати у зв'язку із тимчасовим вилученням або обмеженням користування землею, витрати на селективну (роздільну) виїмку гумусового шару чорнозему, його транспортування у бурти і на поверхню ділянки, витрати на біологічну рекультивацію земель, а також витрати на проведення подальшого повного землеустрою господарства. Всі ці

витрати і збитки обчислюються по кожній земельній ділянці окремо.

Методологічні розробки і їх практичне застосування показали, що основною статтею, яка визначає рівень собівартості рекультивації земель, є транспортні витрати. Із загальної суми проведених витрат на рекультивацію 66% припадає на навантаження і транспортування родючої маси чорнозему. На планування поверхні ділянки приходиться 20%, на планування поверхні нанесеного родючого шару – 4% та охорону праці і цехові витрати – 10 %.

Дійсність склалася таким чином, що загальна площа відвалів під нові розробки Орджонікідзевського ГЗКу (Нікопольський район Дніпропетровської області) перевищує 100 га. Землі в цьому районі мають високу сільськогосподарську продуктивність. Тому держава зацікавлена у ефективному їх використанні. Зацікавлений в цьому і Орджонікідзевський ГЗК, який виплачує значні компенсаційні суми за отриману площу під розробки і значні витрати на рекультивацію порушених земель. Для зниження цих втрат гірничорудні підприємства і їх цехи рекультивації змушені постійно удосконалювати технологію видобутку корисних копалин і відновлення відпрацьованої ділянки кар'єру.

Висновки з проведеного дослідження. У статті наведено теоретичне узагальнення та запропоноване нове вирішення наукової проблеми, яка полягає у розробці економічних механізмів управління якістю рекультивації порушених земель. Результати наукового дослідження дають підстави для наступних висновків:

1. В Україні однією з найважливіших проблем економічної науки є рекультивація порушених земель, в якій економіко-екологічні розробки посідають центральне місце, оскільки становлять основу програмного моделювання штучних високопродуктивних, довгострокових агрофітоценозів.

2. Важливою умовою вирішення завдання раціонального використання землі є обґрунтоване впровадження механізму економічного регулювання якості рекультиваційних робіт, що дозволяє запобігати надмірності при вилученні земель і забезпечувати захист сільськогосподарських угідь від необґрунтованого скорочення.

3. Рекультивовані землі – це штучно створений ресурс багатofункціонального значення. Вони є складовою частиною базису сільськогосподарського виробництва і визначаються економіко-екологічними функціями, що формують їх виробничу цінність.

Література

1. Волох П.В. Рекультивация отработанных карьеров Малышевского месторождения полиметаллических руд с возделыванием на них сельскохозяйственных культур: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. с.-х. наук / П.В. Волох. – Каменец-Подольский, 1985. – 24 с.

2. Галаган Т.І. Економіко-екологічні аспекти рекультивованих земель / Т.І. Галаган // Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету. – 2004. – № 2. – С. 174-177.

3. Галаган Т.І. Еколого-економічні основи використання рекультивованих земель степового Придніпров'я / Т.І. Галаган // Економіка АПК. – 2014. – № 6. – С. 15-19.

4. Галаган Т.І. Рекультивация порушених земель та їх еколого-економічна оцінка : монографія / Т.І. Галаган. – Дніпропетровськ: Вид-во Свідлер А.Л., 2015. – 310 с.

5. Колбасин А.А. Рекультивация земель и некоторые вопросы экономики / А.А. Колбасин. – Днепропетровск, 1972. – 209 с.

6. Масюк М.Т. Изучение растительности, пород и образующихся почв на участках открытых разработок в Никопольском марганцеворудном бассейне (материалы к биологической рекультивации): автореф. дис. на соискание ученой степени канд. биол. наук / М.Т. Масюк. – Днепропетровск, 1968. – 37 с.

7. Олейник В.Я. Методологические вопросы оценки эффективности рекультивации земель / В.Я. Олейник // Эколого-биологические и социально-экономические основы сельскохозяйственной рекультивации в степной черноземной зоне УССР: – Тр. Дн-ского с.-х. ин-та.– Дн-вск. – Т.49 – 1984 – С. 155-164.

8. Узбек І.Х. Возделывание некоторых сельскохозяйственных культур на породах открытых разработок марганца в Никопольском районе Днепропетровской области: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. с.-х. наук / І.Х. Узбек. – Одесса, 1969. – 22 с.

References

1. Volokh, P.V. (1985), "Reclamation of waste pits Malyshevskoe deposits of polymetallic ores with the cultivation of agri-them-agricultural crops", Thesis abstract of Cand. Sc. (agricultural), Kamenets-Podolsky, Ukraine, 24 p.

2. Galagan, T.I. (2004), "Economic and environmental aspects of remediated land", *Bulletin of Dnipropetrovsk state agrarian University*, no. 2, pp. 174-177.

3. Galagan, T.I. (2014), "Ecological and economic basics of using resultive-by the lands of the steppe Dnieper", *Economics of agriculture*, no. 6, pp. 15-19.

4. Galagan, T.I. (2015), *Rekultyvatsiia porushenykh zemel ta ikh ekolooho-ekonomichna otsinka* [Revegetation of disturbed lands and their ecological and economic rating], monograph, Izd. Svidler A.L., Dnipropetrovsk, Ukraine, 310 p.

5. Kolbasin, A.A. (1972), *Rekultivatsiya zemel i nekotoryye voprosy ekonomiki* [Reclamation lands and some of the issues economy], Dnepropetrovsk, Ukraine, 209 p.

6. Masyuk, M.T. (1968), "Vegetation study, rocks and soils formed in the areas of public development in the Nikopol manganese ore bass Sein (materials to biological reclamation)", Thesis abstract of Cand. Sc. (biolog.), Dnepropetrovsk, Ukraine, 37 p.

7. Oleynik, V.Ya. (1984), "Methodological evaluation of rekultivace land", *Ecological-biological and socio-economic basis for cooperative rekultivace in the steppe Chernozem zone of the USSR*, vol. 10, pp. 155-164.

8. Uzbek, I.Kh. (1969), "Cultivation of some crops on the rocks open in the Nikopol manganese development area of the Dnieper-Petrine area", Thesis abstract of Cand. Sc. (agricultural), Odessa, Ukraine, 22 p.

Рецензент: д.е.н., професор Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету І.І. Вінченко

УДК 502.33:631.15

Малевич Н.Ю.,
аспірант*

Тернопільського національного економічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГАЛУЗІ ЕКОБЕЗПЕЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА

Malevych N.Yu.,
graduate student

Ternopil National Economic University

PECULIARITIES OF ASSESSMENT OF EFFECTIVE FUNCTIONING THE INDUSTRY OF ECO-SAFETY AGRICULTURE

Постановка проблеми. Спрямування аграрної політики на підтримку вітчизняного виробництва, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та поліпшення добробуту населення є основою економічного розвитку та процвітання держави. Проте, інтенсивний розвиток аграрного виробництва негативно впливає на навколишнє природне середовище. Екологічна безпека сільськогосподарського виробництва останніми роками погіршилась настільки, що відтепер саме від її покращення залежатиме як економічний стан суб'єктів господарювання, так і рівень забезпечення населення якісним продовольством.

На сучасному етапі розвитку аграрного сектору економіки країни ступінь екологічної та продовольчої безпеки в значній мірі забезпечується використанням альтернативних екобезпечних технологій в галузі сільського господарства та визначається рівнем збереження природних ресурсів агросфери. До таких технологій можна віднести екологічно безпечне землеробство, яке успішно розвивається в багатьох країн світу. Проте, попри використання державою та суб'єктами господарювання певних стимулюючих механізмів, в Україні галузь екобезпечного землеробства й ринок екобезпечної сільськогосподарської продукції досі залишаються недостатньо розвинутими. Існуюча ситуація в цій сфері потребує дослідження методичних підходів щодо визначення конкретних показників, що відображають ефективність функціонування галузі екобезпечного землеробства з